

סיפורה של קהילה אפיסטמית לחינוך המקדם חוסן ורוחה נפשית בקרב ילדי פליטים: סקירה על הספר "חבלי תקווה"

סוקר: אמנון גלסנר

צביה ולדן ואיתן שחר (עורכים); סמדר בן אשר, אפרת הוס ושפרה שגיא (עורכות משנה),
חבלי תקווה: בית ספר השלום לילדי הפליטים בלסבוס 2017–2022, רסלינג, 2023, 300
עמודים.

חבלי תקווה כשמו כן הוא – ספר המפגיש את הקורא עם "פואמה פדגוגית במאה ה-21"
כפי שמציינים ולדן ושחר (2023, עמ' 15), העורכים הראשיים של הספר.

הספר מתאר את סיפורו האפי של בית ספר 'השלום' שהוקם במחנה הפליטים באי היווני
לסבוס למען הצלת ילדי פליטים שנסו על נפשם מאימת מלחמת האזרחים בסוריה. הספר
מתאר את ההתנגדות מעוררת ההשראה של בוגרים ומדריכים מתנדבים מתנועות הנוער
הישראליות "השומר הצעיר" ו"אגיא" המנסות בשיתוף פעולה בין יהודים לערבים.
בספר מפורט תהליך הקמתו והתפתחותו של בית הספר בשנים 2017–2022, החל מגיוס
התרומות לצורך הקמתו. בפרקים מסוימים גם מתגלות המתודות והתפיסות החינוכיות
המשתמשות בכלים של החינוך הבלתי פורמלי כדי ללמוד על תכנים ותחומי דעת מהחינוך
הפורמלי. סיפור בית הספר מגולל את ההצלחות שנתנו על מנת ללמוד מהן לקידום
הרווחה הנפשית והחוסן של ילדי הפליטים. מתוארים גם סיפורי ההתמודדות של
המתנדבים עם האתגרים שניצבו בדרך, למשל, עם אלו הקשורים להבדלי השפה
והתרבות. ההתמודדות יצרה סינרגייה ותרבות של עבודת קהילה אפיסטמית (Cohendet
at al., 2014; Haas, 1992) הפועלת לקידום שינוי מערכתי. נוסף על כך נחקרים משברים
ומתחים שחוו השותפים לקהילה, כולל המשבר הגדול שנוצר עקב הצתת מבני בית הספר
על קירותיו הצבעוניים ששימשו משטחים לביטוי עצמי וקבוצתי וששידרו שפה של תקווה
ושלום. בית הספר הפך למקום שעסוק במעשה החינוכי (הפרקסיס) כמעשה יום-יומי
ושגרתי של גישור, תיווך ושלום. השותפים לקהילת בית הספר הם ילדי הפליטים,
המתנדבים המדריכים מתנועות הנוער, הבוגרים שגויסו מקרב הפליטים לעבודת ההוראה
והחוקרים שהגיעו מהאקדמיה הישראלית כדי לחקור וללמוד על המקום וממנו (רייכרט,
בן ישראל וגרנית דגני, 2021) מנקודות מבט מגוונות. התופעה הפנומנלית הייחודית
וההומניטרית של ההקמה וההתפתחות של בית הספר נחקרה ונמצאה מעוררת השראה
ומשמשת דוגמה לחינוך אותנטי ומעשי להגשמה ויישום יום-יומי של ערכים של שלום,
שוויון ערך האדם, הכלה וצדק.

הקולות של השותפים הרבים משתקפים בפרקי הספר שערכו צביה ולדן ואיתן שחר,
העורכים הראשיים, וסמדר בן אשר, אפרת הוס ושפרה שגיא, עורכי משנה.

בשער הראשון של הספר יש שלושה פרקים המתארים את מעין הנביעה של בית הספר:
מאין ואיך צמח הרעיון.

הפרק הראשון שכתב יאיר לייבל מתאר את ההתחלה של יוזמת ההקמה של בית הספר ואת הניסיונות לבחון מה אפשר לעשות כדי לסייע להתמודד עם האסון ההומניטרי מצד המנהיגות של תנועות הנוער.

הפרק השני שכתבו איימן כבהא, יוסוף כבהא, מערוף מסרי, מאי קדח ויוסוף קדח, משרטט את התפקיד המיוחד של תנועת הנוער אגיאל בתווד התקשורת והשפתי שנדרש בין השותפים המגוונים של קהילת בית הספר מתוך שימוש ביתרון השפתי והתרבותי שהיה למדריכי התנועה.

הפרק השלישי שכתב איתן שחר מתאר את ההפעלות החינוכיות בעזרת מתודות מהחינוך הבלתי פורמלי, פעולות של פנאי ויצירה שנועדו לסייע לילדי הפליטים להתמודד עם מצבם בממד הרגשי והחברתי.

בשער השני יש שני פרקים שהאחד עוסק בתאוריה ומחקר על המושג "פליטות" והשני במחקר על מעשה פיתוח יכולת ההקשבה לילדי הפליטים.

הפרק הרביעי שכתבו אורית נוטמן-שורץ ושפרה שגיא עוסק בסקירה רחבה של תאוריה ומחקר בנושא של תופעת הפליטות.

הפרק החמישי שכתבו סמדר בן אשר ואפרת הוס מתאר מחקר ומעשה שנעשו ברוח הגישה הסלוטווגנית המדגישה למידה ממצבי לחץ שתרמו לפיתוח חוסן ורווחה נפשית, גם באמצעות פעילויות יצירה ואומנות.

בשער השלישי יש שני פרקים והוא מתמקד בלמידת החוויה של עבודת המדריכים המתנדבים בבית הספר והשפעתה על עולמם.

הפרק השישי שכתבו סמדר בן אשר וגלית ינאיונטורה מציג מחקר על תהליך הצמיחה וההתפתחות הפנימית של המדריכים המתנדבים מתוך ראיונות עומק שנעשו עימם.

הפרק השביעי שכתבה ארנה שמר מתאר את השפעתה המלמדת של עבודת ההדרכה באמצעות מחקר ששילב בין ראיונות למחקר חזותי שהשתמש בתמונות מתוך חיי בית הספר.

בשער הרביעי והאחרון העוסק בעקרונות החינוכיים, יש שלושה פרקים.

הפרק השמיני שכתבה צביה ולדן הוא מחקר איכותני המשתמש בריבוי מקורות לצורך למידה על ההתמודדות עם סוגיות אוריינות ותקשורת בחברה מרובת שפות. המחקר מתאר גם את הבניה של השפה המשותפת, בין כלל השותפים ובתוכם.

הפרק התשיעי שכתבה ענת שרון משרטט את ערכי היסוד החינוכיים והחברתיים שנתגבשו בבית הספר מנקודת המבט של הכותבת המסתמכת על אירועים ועדויות. הפרק מדגיש את כוח האמונה בצדקת הדרך, את התהליך המורכב של למידה מתוך בירור, ניסוי, תעייה ותהייה ואת המבנה הפדגוגי הגלובלי שאפשר לחלץ מהתהליך.

הפרק העשירי שכתבו רוני הוס ומאיה יאירי מתאר את הייאוש שפקד את השותפים לקהילת בית הספר בעת שהוא נשרף ואת גיוס האמונה והכוחות כדי לחדש את עבודת הקודש החינוכית. הפרק הוא דוגמה לתהליך של צמיחה מתוך משבר.

המוטיבים החינוכיים המייצגים את העשייה בבית הספר משתלבים זה בזה ומספקים מענה מקורי ורחב לסיפוק הצרכים הפסיכולוגיים, הרגשיים והחברתיים של השותפים בקהילת בית הספר ובעיקר של התלמידים. מוטיב אחד הוא הפעלת העקרונות של החינוך הבלתי פורמלי המשלבים לדוגמה בין עולם המשחקים שקרוב לליבם של ילדים ובין

למידה של תכנים פורמליים. רעיון אחר השתמש ביצירה אומנותית ככלי לביטוי של תחושות ורגשות כדי לעבד אותם. מוטיב אחר נוגע לזיהוי נקודות החוזק של המדריכים דוברי הערבית של תנועת הנוער "אגיאל" כדי לקדם תיווך חינוכי, שפתי ותרבותי. מוטיב מרכזי הוא הדיאלוג הפתוח הלימודי והרפלקטיבי שהתקיים תמיד בין כלל השותפים במהלך העשייה ובדיעבד. עבודת הקהילה משמשת דוגמה אישית להתנהלות ארגונית ולמידה מתמשכת שנטוטה בין המדריכים בינם לבין עצמם, בינם לבין צוות המורים ובינם לבין התלמידים והוריהם ובעלי העניין האחרים, כמו התורמים ותושביה היווניים של לסבוס. התנהלות הקהילה שימשה מקור השראה ודוגמה לשמירה על זכויות אדם, פלורליזם תרבותי, יצירת שוויון הזדמנויות והוגנות (equity), הכלה של האחר, שבירת מעגלי כוח, חיפוש אחר צדק והבנה של הצורך במתן מענה מספק לצורך בתחושות של מסוגלות ושייכות וקשר (Deci & Ryan, 2000).

שילוב המוטיבים ניצב בבסיסה של הקהילה האפיסטמית שקידמה ועדיין מקדמת שינוי מערכתי חינוכי לפיתוח רווחה נפשית וחוסן בקרב כלל השותפים. ראוי וחשוב ללמוד על שינוי זה וממנו, הן במערכות חינוך בכלל הן בתחום העיסוק ביעוץ החינוכי בפרט.

רשימת מקורות

רייכרט, ר', בן ישראל, א' וגרנית-דגני, ד' (2021). שבילים – פדגוגיה דמוקרטית מבוססת מקום. בתוך ד' גרנית-דגני (עורכת), **שבילים לחינוך מבוסס מקום** (עמ' 40–63). מכון מופ"ת.

Cohendet, P., Grandadam, D., Simon, L., & Capdevila, I. (2014). Epistemic communities, localization and the dynamics of knowledge creation. *Journal of Economic Geography*, 14(5), 929–954. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu018>

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01

Haas, P. M. (1992). Introduction: Epistemic communities and international policy coordination. *International Organization*, 46(1), 1–35. <https://doi.org/10.1017/S0020818300001442>